



**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ
УКРАЇНИ**
Мін'юст

Кабінет Міністрів України

вул. Архітектора Городецького, 13, м. Київ, 01001
тел.: (044) 364-23-93, факс: (044) 271-17-83
E-mail: callcentre@minjust.gov.ua,
themis@minjust.gov.ua,
Web: <http://www.minjust.gov.ua>,
код згідно з ЄДРПОУ 00015622

ЩОРІЧНИЙ ЗВІТ
про результати діяльності Уповноваженого
у справах Європейського суду з прав людини у 2022 році

Уповноважений у справах Європейського суду з прав людини (далі – Уповноважений) є посадовою особою Міністерства юстиції, на яку покладено повноваження щодо здійснення представництва України в Європейському суді з прав людини (далі – Європейський суд) під час розгляду справ про порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), координації виконання його рішень, а також інформування Комітету міністрів Ради Європи (далі – КМ РЄ) про хід виконання рішень Європейського суду.

24.02.2022 після тривалого нарощування військової сили та визнання незалежності самопроголошених ДНР та ЛНР російська федерація безпосередньо вторглася на територію України.

01.03.2022 у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ в Україну Європейський суд на підставі Правила 9 Регламенту Європейського суду вжив заходи у зв'язку зі збройним нападом Росії на Україну. Зокрема, Європейський суд повідомив про призупинення всіх поточних строків, встановлених Урядом для надання позицій у справах, та призупинення ухвалення рішень у справах проти України. При цьому Європейський суд повідомив, що заяви щодо вжиття тимчасових заходів стосовно України будуть й надалі опрацьовуватись.

31.03.2022 Європейський суд повідомив про продовження раніше прийнятих щодо України заходів.

СЕД АСКОД

Міністерство юстиції України

№ 39302/5.2.2/4-23 від 30.03.2023

Підписувач Сокоренко Маргарита Степанівна

Сертифікат 3ED5083160DBC59B04000000AFB1000046A3A900

Дійсний з 27.10.2022 15:49:33 по 27.10.2023 15:49:33



29.08.2022 Європейський суд поінформував, що вирішив переглянути заходи щодо справ за участю України, вжиті на початку березня 2022 року у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації в Україну, та від 01.09.2022 повернувся до звичайного порядку роботи.

Водночас попри вжиті Європейським судом заходи Уповноважений продовжив здійснювати передбаченні законодавством функції та завдання, зокрема:

- роботу щодо притягнення російської федерації до відповідальності в Європейському суді (див. розділ I);
- забезпечувати представництво України у Європейському суді (див. розділ II);
- здійснювати координацію виконання рішень Європейського суду (див. розділ III) та інформування КМ РЄ про хід виконання таких рішень (див. розділ IV);
- здійснювати експертизу проектів нормативно-правових актів (див. розділ V).

I. Щодо роботи, здійсненої Уповноваженим у зв'язку з агресією російської федерації проти України

У 2022 році було продовжено роботу щодо представництва України у Європейському суді у зв'язку з агресією російської федерації проти України, яка мала своїм наслідком масові порушення прав людини в Автономній Республіці Крим та на Донбасі, а також інших територіях України, де наразі рф здійснюється військова агресія проти нашої держави.

Станом на 24.03.2023 у провадженні Європейського суду перебуває 4 міждержавні справи України, а саме:

- «Україна проти Росії (щодо Криму)» за заявами №№ 20958/14 та 38334/18;
- «Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 та 11055/22, яка стосується подій на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей та порушень прав людини під час повномасштабного вторгнення росії;
- «Україна проти Росії (VIII)» за заявою № 55855/18 щодо захоплених моряків;
- «Україна проти Росії (IX)» за заявою № 10691/21 щодо вбивств опонентів російської Федерації.

Інформація щодо справ наведена у **таблиці 1**.

Таблиця 1

Справа	Скарги	Стадія розгляду	Рішення
<p>«Україна проти Росії (щодо Криму)», за №№ 20958/14, 38334/18</p>	<p>Визнані прийнятними скарги щодо: насильницьких зникнень та відсутності ефективного розслідування у цьому зв'язку (стаття 2 Конвенції); жорстокого поводження (стаття 3 Конвенції); незаконних затримань (стаття 5 Конвенції); поширення законодавства російської федерації на територію Криму, у результаті чого з 27.02.2014 суди, які діють на півострові, не можуть вважатись такими, що встановлені законом (стаття 6 Конвенції); незаконного автоматичного нав'язування російського громадянства (стаття 8 Конвенції); незаконних обшуків приватної власності (стаття 8 Конвенції); утисків, переслідування та конфіскації майна релігійних організацій, що не належать до російської православної церкви (стаття 9 Конвенції); припинення діяльності українських медіа (стаття 10 Конвенції); заборони публічних зібрань, а також залякування та незаконне затримання організаторів демонстрацій (стаття 11 Конвенції); експропріації майна цивільних осіб та приватних підприємств без компенсації (стаття 1 Додаткового протоколу); заборони української мови в школах та переслідування україномовних дітей у школі (стаття 2 Додаткового протоколу); обмеження свободи пересування між Автономною Республікою Крим та материковою частиною України в результаті фактичного перетворення російською федерацією адміністративного розмежування на кордон (між росією та Україною) (стаття 2 Протоколу № 4); переслідування кримських татар (стаття 14 у поєднанні зі статтями 8, 9, 10 та 11 Конвенції та зі статтею 2 Протоколу № 4 до Конвенції)</p>	<p>Розгляд щодо суті</p>	<p>14.01.2022 Європейський суд оголосив ухвалу від 16.01.2021 щодо прийнятності справи «Україна проти Росії (щодо Криму)» за заявою № 20958/14, визнавши її частково прийнятною та прийняв рішення про приєднання до неї міждержавної справи «Україна проти Росії (VII)» за заявою № 38334/18 щодо політичних в'язнів.</p>
<p>«Україна та Нідерланд</p>	<p>Визнані прийнятними скарги у частині тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей:</p>	<p>В частині щодо Донбасу – розгляд щодо</p>	<p>Рішенням 25.01.2023 Європейський</p>

<p>и проти Росії», за №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20, 11055/22</p> <p>(31 третя сторона)</p>	<p>статті 2, 3, 4 § 2, 5, 9, 10, статті 1 і 2 Першого Протоколу, 14.</p> <p>Серед іншого, Європейський суд встановив, що території на сході України, захоплені російськими окупаційними силами з 11.05.2014 та щонайменше до 26.01.2022, були під юрисдикцією російської федерації. Європейський суд послався на присутність на сході України російських військових з квітня 2014 року та широкомасштабне розгортання російських військ найпізніше із серпня 2014. Він також встановив, що держава-відповідач мала значний вплив на воєнну стратегію її маріонеткових адміністрацій; що вона надавала зброю та інше військоове обладнання цим окупаційним адміністраціям у значних масштабах з початку їх створення (так звані Л/ДНР) та в подальші місяці та роки; що вона проводила артилерійські обстріли на запит цих окупаційних адміністрацій; та що вона надавала політичну та економічну підтримку зазначеним окупаційним утворенням</p> <p>Стосовно заяви № 43800/14 Європейський суд погодився, що три інциденти, які трапилися протягом короткого проміжку часу та стосувалися переміщення 85 дітей на територію рф і беручи до уваги, що деякі з них були особливо уразливими, можна розглядати як системні порушення («адміністративну практику»). В цій частині скарги України на адміністративну практику про порушення статей 3, 5 та 8 Конвенції та статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції були визнана прийнятною.</p> <p>Щодо заяви № 28525/20 Європейський суд встановив, що збиття літака рейсу МН17 відбулося повністю в межах території, що була захоплена російськими окупаційними адміністраціями. Тому скарги підпадають під територіальну юрисдикцію росії. Європейський суд дійшов висновку, що існувало достатньо обґрунтованих та очевидних доказів, зокрема в матеріалах зібраних спільною слідчою групою (ЛІТ), на</p>	<p>суті.</p> <p>В частині щодо широкомасштабного вторгнення – розгляд щодо прийнятності і суті одночасно.</p>	<p>суд визнав частково прийнятною міждержавну справу «Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20.</p> <p>Європейський суд встановив, що:</p> <ul style="list-style-type: none"> - території на сході України знаходились під юрисдикцією рф з 11.05.2014 та щонайменше до 26.01.2022. - присутність російських військових з квітня 2014 року та широкомасштабне розгортання російських військ найпізніше із серпня 2014 <p>17.02.2023 – рішення про об'єднання справ «Україна та Нідерланди проти Росії», №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 та «Україна проти Росії» за № 11055/22</p>
---	---	---	---

	<p>підтримку тверджень нідерландського Уряду за статтями 2, 3 та 13. Скарги були визнані прийнятними.</p> <p>Скарги заявлені щодо повномасштабного вторгнення:</p> <p>право на життя (стаття 2), заборони катувань (стаття 3), права на свободу і недоторканність (стаття 5), права на повагу до приватного та сімейного життя (стаття 8), права на свободу думки і вираження (статті 9 і 10), свободу зібрань та асоціацій (стаття 11) та право на захист власності (ст. 1 Додаткового протоколу)</p>		
«Україна проти Росії (VIII)», № 55855/18	<p>Порушення статей 2 (Право на життя), 3 (Заборона катування), 5 (Право на свободу та особисту недоторканність), 6 (Право на справедливий суд) Конвенції внаслідок подій, що сталися під час захоплення представниками фсб російської федерації трьох українських кораблів ВМС з командою 25.11.2018 у Керченській протоці, та під час подальшого українських військовослужбовців на території рф</p>	Розгляд щодо прийнятності	29.11.2018 Європейський суд зареєстрував вказану міждержавну заяву під № 55855/18 та відкрив провадження у цій справі.
«Україна проти Росії (IX)», № 10691/21	<p>Порушення матеріальних та процесуальних зобов'язань передбачених статтею 2 (Право на життя) Конвенції у зв'язку з адміністративною практикою дозволених державою, цілеспрямованих операцій по вбивству опонентів російської федерації в росії та на території інших країн, включаючи членів Ради Європи, поза ситуацією збройного конфлікту</p>	Розгляд щодо прийнятності	22.02.2021 Європейський суд зареєстрував вказану міждержавну заяву під № 10691/21 та відкрив провадження у цій справі.
«Росія проти України» за заявою № 36958/21	<p>Клопотання уряду рф про вжиття таких заходів:</p> <p>вжити заходів щодо зупинення дії законодавчих положень та припинення практик, що обмежують права національних і мовних меншин, у тому числі на вільний доступ до загального та вищої освіти на рідній мові, доступ до російськомовних засобів масової</p>	Розгляд питання прийнятності	23.07.2021 клопотання рф відхилено Європейським судом 21.11.2022 Європейський суд надав вказівку уряду

	інформації, друкованих видань та книг російською мовою, використання російських інтернет-платформ; припинити блокаду Північнокримського каналу.		росії повідомити до 09.01.2023 чи бажає росія підтримувати вказану справу.
--	---	--	--

Звернення Уповноваженого до Європейського суду у зв'язку з повномасштабним вторгненням рф в Україну

У зв'язку з повномасштабною війною рф проти України, внаслідок чого російськими збройними силами здійснюються напади на цивільне населення, 01.03.2022 Європейський суд, розглянувши клопотання Уряду України у порядку Правила 39 Регламенту Європейського суду, надав російській федерації тимчасові вказівки утриматись від військових атак на цивільне населення та цивільні об'єкти, включно з житловими приміщеннями, каретами швидкої допомоги та іншими об'єктами, такими як школи та лікарні, а також гарантувати безпеку медичних установ, персоналу та карет швидкої допомоги на території, яка знаходиться під ударом або яка захоплена російськими військовими.

Водночас Європейський суд також відкрив провадження у справі «Україна проти Росії (X)» за заявою № 11055/22.

04.03.2022 Європейський суд розширив зазначені тимчасові вказівки та зобов'язав Уряд рф надати цивільному населенню доступ до безпечних евакуаційних маршрутів, медичної допомоги, харчів та інших предметів першої необхідності. 01.04.2022 Європейський суд зазначив, що такі евакуаційні маршрути також повинні давати змогу цивільному населенню виїхати на більш безпечні ділянки території України.

23.06.2022 Урядом України подано до Європейського суду міждержавну заяву проти росії. Уряд України стверджує, що росія вчинила велику кількість найважчих порушень Конвенції, зокрема порушення права на життя (стаття 2), заборони катувань (стаття 3), права на свободу і недоторканність (стаття 5), права на повагу до приватного та сімейного життя (стаття 8), права на свободу думки і вираження поглядів (статті 9 і 10), свободу зібрань та асоціацій (стаття 11) та право на захист власності (ст. 1 Першого протоколу до Конвенції). Заява України стосується порушень росією прав людини на початковому етапі повномасштабного вторгнення й описує події від 24.02.2022 до фактичного виведення її військ з околиць Києва та інших міст на півночі країни 07.04.2022.

08.08.2022 Урядом України подано доповнення до міждержавної заяви «Україна проти Росії (X)» за заявою № 11055/22 щодо порушень прав людини за період від 08.04.2022 до 30.06.2022.

22.08.2022 в межах зазначеної міждержавної заяви подано низку нових термінових вимог у порядку Правила 39 Регламенту Європейського суду щодо

забезпечення права на життя та заборону катування, гарантованих статтями 2 та 3 Конвенції, стосовно українських захисників «Азовсталі», які перебували у полоні російських окупантів та щодо яких, за отриманою інформацією, планувалося проведення «суду» в окупованому рф м. Маріуполь.

23.08.2022 Європейський суд, розглянувши у терміновому порядку зазначене клопотання Уряду України у порядку Правила 39 Регламенту Європейського суду стосовно полонених захисників України, зазначив, що у справі «Олійниченко проти Росії та України» ним надано російській федерації термінові вказівки щодо негайного забезпечення закріплених Конвенцією прав, включно з правом на медичну допомогу, що охоплює будь-які запити від імені українських військовополонених, у яких надано достатньо доказів щодо серйозного і неминучого ризику завдання непоправної шкоди їхній фізичній цілісності (стаття 3 Конвенції) та/або правом на життя (стаття 2 Конвенції). Європейський суд наголосив, що надані рф вказівки щодо українських військовополонених продовжують діяти, та вказав, що вони також застосовуються і у міждержавній справі «Україна проти Росії (X)» за заявою № 11055/22 щодо порушення прав людини під час повномасштабного вторгнення росії. Крім того Європейський суд терміново поінформував Комітет міністрів Ради Європи про вказане рішення.

26.09.2022 подано доповнення до зазначеної міждержавної заяви щодо порушень прав людини у період від 01.07.2022 до 16.09.2022.

Водночас враховуючи триваючий характер російського вторгнення в Україну та численні порушення прав людини, про які стає відомо в процесі звільнення захоплених територій, Уповноважений продовжує подальший збір доказової бази з метою направлення до Європейського суду доповнень до цієї заяви.

Також 17.02.2023 Європейський суд повідомив Уряд України про об'єднання двох міждержавних справ «Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 (щодо Донбасу) та «Україна проти Росії (X)» за заявою № 11055/22 (щодо повномасштабного вторгнення рф) в одне провадження «Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 та 11055/22.

Щодо залучення третіх сторін

У цьому зв'язку та з метою забезпечення верховенства права та колективного гарантування прав та свобод людини у Європі, Міністерством юстиції України було ініційовано питання щодо підтримки іншими державами-членами Ради Європи міждержавної заяви України проти російської федерації за № 11055/22 щодо повномасштабного вторгнення росії та можливості приєднання до справи як третіх сторін відповідно до статті 36 Конвенції.

Станом на 24.03.2023 до зазначеної справи України проти росії у Європейському суді виявили намір приєднатися 26 країн та 1 неурядова організація.

17.03.2023 Європейський суд повідомив Уповноваженого, що загалом 31 країна та неурядова організація приєдналися у якості третьої сторони до нещодавно об'єднаної справи «Україна та Нідерланди проти Росії» (№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 та 11055/22). 27 країн приєдналися до цієї справи, серед них: Республіка Австрія, Королівство Бельгія, Республіка Хорватія, Чеська Республіка, Королівство Данія, Естонська Республіка, Фінляндська Республіка, Французька Республіка, Федеративна Республіка Німеччина, Республіка Ірландія, Італійська Республіка, Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Велике Герцогство Люксембург, Королівство Нідерланди, Королівство Норвегія, Республіка Польща, Португальська Республіка, Румунія, Словацька Республіка, Словенська Республіка, Королівство Іспанія, Королівство Швеція, Ісландія, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Болгарія та Уряд Канади. Також в якості третьої сторони до справи долучилися: Женевська академія міжнародного гуманітарного права і прав людини, МН17 Air Disaster Foundation, Центр прав людини Університету Ноттінгема та індивідуальні заявники у чотирьох справах, поданих родичами загиблих в результаті збиття літака рейсу МН17, проти росії.

Щодо рішення Європейського суду від 25.01.2023 щодо прийнятності міждержавної справи «Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20, яка стосується подій на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей

Рішенням від 25.01.2023 Європейський суд визнав частково прийнятною міждержавну справу «Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20, яка стосується подій на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, перейшовши до розгляду справи по суті.

26.01.2022 у Європейському суді відбулися усні слухання щодо прийнятності зазначеної міждержавної справи.

Позиція уряду російської федерації зводилась до такого:

1. Спільна заява України і Королівства Нідерландів подана виключно з політичних мотивів і є намаганням спаплюжити імідж російської федерації на міжнародній арені. російська делегація стверджувала про неприйнятність визначення «ефективного контролю» (фактичного контролю) за прецедентом справи «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (№ 48787/99 від 08.07.2004).

2. збройні сили рф не перебувають на тимчасово окупованій території Луганської і Донецької областей, а збройний конфлікт в Україні є внутрішнім. Так звані «ДНР» та «ЛНР» з боку російської федерації надається виключно гуманітарна підтримка.

3. Представники рф стверджували, що ні Україна, ні Уряд Нідерландів не надали жодних надійних доказів, які б свідчили про причетність російської федерації до систематичних порушень прав людини на тимчасово окупованій території Донецької і Луганської областей, а більшість наданих

доказів спрямовані на поширення політичної пропаганди, навіть якщо ці докази містять доповіді міжнародних організацій, членом яких є росія, та моніторингових місій.

Натомість українська позиція зводилась до такого:

1. російська федерація має нести відповідальність за систематичні та тривалі порушення прав людини на території східної України, у тому числі за збиття літака рейсу Малайзійських авіаліній МН17, а Європейський суд має компетенцію розглядати цю справу.

2. російською федерацією здійснюється фактичний або так званий «ефективний контроль» на тимчасово окупованій території Донецької та Луганської областей починаючи з квітня 2014 року.

3. Протягом всього періоду окупації на тимчасово окупованій території Донецької та Луганської областей існує «адміністративна практика» російської федерації щодо систематичних порушень Конвенції та Протоколів до неї.

4. Враховуючи існування адміністративної практики, вимога вичерпання національних засобів правового захисту не застосовується.

Уряд Королівства Нідерландів представляв свою позицію в частині їх скарг за заявою № 28525/20 щодо збиття пасажирського літака компанії Malaysia Airlines МН17.

*Довідково: у липні 2020 року Королівство Нідерландів подало до Європейського суду міждержавну заяву проти Російської Федерації стосовно збиття у липні 2014 року пасажирського літака компанії Malaysia Airlines, що виконував регулярний рейс МН17, унаслідок якої загинуло 298 осіб. Європейський суд зареєстрував справу «Нідерланди проти Росії» за № 28525/20.

На підставі статті 26 Конвенції Уряд України звернувся до Європейського суду з клопотанням про залучення до справи як третя сторона.

27.11.2020 Європейський суд інформував Уряд України про рішення Великої Палати, яка розглядає міждержавну справу «Україна проти Росії (щодо східної України)» за № 8019/16 приєднати до неї справу «Нідерланди проти Росії» за № 28525/20, а також справу «Україна проти Росії (II)» за № 43800/14.

У своєму рішенні Європейський суд визнав, що український Уряд надав достатньо обґрунтованих очевидних доказів як повторюваності діянь у порушення Конвенції, так і офіційного толерування з боку рф.

Він визнав прийнятними скарги щодо адміністративної практики, які становлять порушення:

- статті 2 Конвенції, що полягають в незаконних військових нападах на цивільних осіб та на цивільні об'єкти, включно зі збиттям літака рейсу МН17, стрільбою по цивільним особам та позасудовими стратами та катуванням чи забиттям до смерті цивільних осіб та українських військових, які потрапили в полон чи з інших причин припинили участь у воєнних діях;

- статті 3 Конвенції, що полягають у катуваннях цивільних осіб та українських військових, які потрапили в полон чи з інших причин припинили участь у воєнних діях, включно з випадками сексуального насильства та

згвалтування, і нелюдськими чи такими, що принижують гідність, умовами тримання під вартою;

- статті 4 § 2 Конвенції, що полягає у примусовій праці;

- статті 5 Конвенції, що полягає у викраденнях, незаконних арештах та тривалих незаконних триманнях під вартою;

- статті 9 Конвенції, що полягає у навмисних нападах та залякуванні різноманітних релігійних громад, що не дотримуються російської православної традиції;

- статті 10 Конвенції, що полягає у переслідуванні незалежних журналістів та блокування мовлення українських ЗМІ;

- статті 1 Першого протоколу до Конвенції, що полягає у знищенні приватної власності, включно з житлом та машинами цивільних осіб, крадіжками та мародерством приватної та комерційної власності, та незаконним відібранням приватної власності без відшкодування;

- статті 2 Першого протоколу до Конвенції, що полягає у забороні навчання українською мовою;

- статті 14 Конвенції, у поєднанні з наведеними вище статтями, що полягає у переслідуванні цивільних осіб українського походження та громадян, які підтримують територіальну цілісність України.

Серед іншого, 25.01.2023 Європейський суд встановив, що території на сході України, захоплені російськими окупаційними силами з 11.05.2014 та щонайменше до 26.01.2022, були під юрисдикцією російської федерації. Європейський суд послався на присутність на сході України російських військових з квітня 2014 року та широкомасштабне розгортання російських військ найпізніше із серпня 2014. Він також встановив, що держава-відповідач мала значний вплив на воєнну стратегію її маріонеткових адміністрацій; що вона надавала зброю та інше військово-обладнання цим окупаційним адміністраціям у значних масштабах з початку їх створення (так звані Л/ДНР) та в подальші місяці та роки; що вона проводила артилерійські обстріли на запит цих окупаційних адміністрацій; та що вона надавала політичну та економічну підтримку зазначеним окупаційним утворенням.

Що стосується скарг Уряду Королівства Нідерландів, Європейський суд встановив, що збиття літака рейсу МН17 відбулося повністю в межах території, що була захоплена російськими окупаційними адміністраціями. Він також встановив, що кропітке кримінальне розслідування інциденту, що мало місце в рамках міжнародної спільної слідчої групи ("ЛІТ") значною мірою прояснило обставини збиття літака рейсу МН17. Не було свідчень зіткнень за встановлення контролю на територіях, які мали стосунок до місця запуску ракети чи місця падіння літака, що давало б підстави стверджувати, що подальший контекст хаосу виключав можливість встановлення юрисдикції. Тому скарги підпадають під територіальну юрисдикцію росії.

Щодо розгляду Європейським судом міждержавної справи «Україна проти Росії (щодо Криму)» за заявами №№ 20958/14 та 38334/18

28.02.2022 Уряд України надіслав до Європейського суду першу частину письмової позиції щодо питань, поставлених Європейським судом, у межах розгляду справи щодо суті.

31.08.2022 Уряд України надіслав додаткові матеріали щодо справи у відповідь на запит Європейського суду.

11.10.2022 Європейський суд надіслав Уряду України письмову позицію уряду рф щодо суті справи «Україна проти Росії (щодо Криму)» за заявами № 20958/14 та № 38334/18.

30.01.2023 Уряд України надіслав коментарі у відповідь на письмову позицію уряду рф щодо суті зазначеної справи.

21.03.2023 Європейський суд повідомив про завершення письмової процедури та попередньо призначив усні слухання щодо суті справи «Україна проти Росії (щодо Криму)» за заявами № 20958/14 та № 20958/14 на 08.11.2023.

Наразі на розгляді Уповноваженого знаходиться 388 індивідуальних справ, які стосуються подій на тимчасово окупованій території АРК та м. Севастополь.

Щодо індивідуальних заяв, пов'язаних зі збройною агресією рф

У відповідь на звернення Уповноваженого листом від 27.02.2023 Європейський суд повідомив, що у його провадженні перебувало 8 286 індивідуальних заяв, що стосуються подій на тимчасово окупованій території АР Крим і Донецької та Луганської областей, а також у зв'язку з широкомасштабним вторгненням росії в Україну, яке розпочалося 24.02.2022, серед яких:

щодо тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополь

- загалом – 1228 індивідуальних заяв;
- 6 проти України;
- 1096 проти росії;
- 125 проти України та росії;
- 1 проти росії та Сербії.

Щодо тимчасово окупованої території Донецької та Луганської областей

- загалом – 6601 індивідуальна заява;
- 5695 проти України;
- 56 проти росії;
- 844 проти України та росії;
- 6 проти росії, України і Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії.

Щодо широкомасштабного вторгнення росії в Україну

- загалом – 457 індивідуальних заяв;
- 17 проти України;

- 326 проти росії;
- 114 проти України та росії.

Таким чином, на розгляді Європейського суду перебуває 5718 індивідуальних заяв проти України; 1478 проти Росії; 1083 проти України та росії; 6 проти росії, України та Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії; 1 проти росії та Сербії.

Щодо тимчасових вказівок Європейського суду у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ в Україну

Станом на 29.03.2023 з початку повномасштабного вторгнення РФ до України, на розгляд Уповноваженого надійшло понад 120 справ, у яких Європейський суд надав вказівки вжиття невідкладних заходів відповідно до правила 39 Регламенту Європейського суду урядам РФ та України і які стосуються полонених представників цивільного населення та військовослужбовців України.

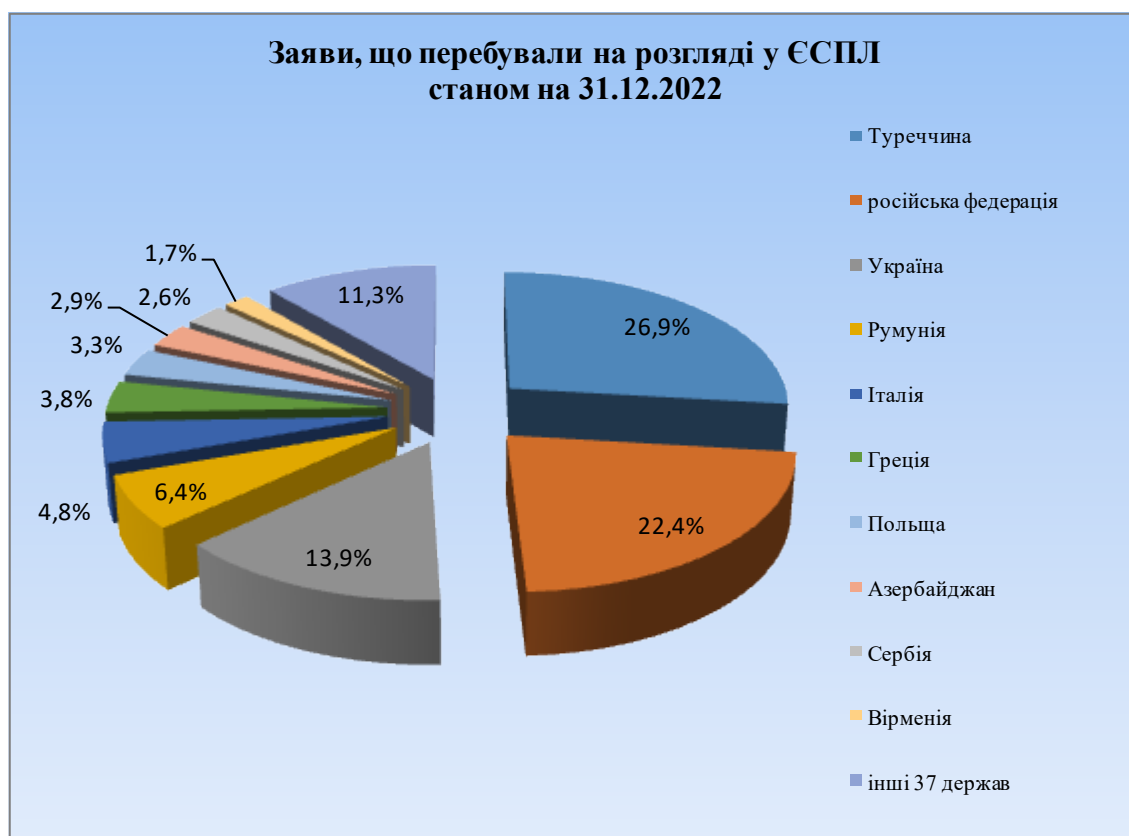
Більшість таких справ подана проти росії, проте Уповноважений звертається до відповідних державних органів із запитом та інформує Європейський суд щодо ситуації з військовослужбовцями і цивільними особами у зазначених справах.

Справи, які стосуються вимог вжиття заходів відповідно до Правил 39 Регламенту Європейського суду у зв'язку з агресією РФ проти України, перебувають на постійному контролі Уповноваженого.

Протягом 2022 року Уповноваженим здійснювалася участь у публічних обговореннях, круглих столах за участю експертного середовища і на постійній основі здійснювалася участь в комітетах та інших структурних підрозділах Ради Європи, які стосуються процедурних аспектів розгляду Європейським судом справ стосовно України, а також в межах повноважень відбувалися робочі зустрічі з посадовими особами Європейського суду і Ради Європи, під час яких проводилася робота із захисту інтересів та позиції України щодо протидії зусиллям РФ і притягнення її до міжнародно-правової відповідальності за скоєні злочини та порушення прав людини внаслідок широкомасштабного вторгнення в Україну.

II. Щодо здійснення представництва України в Європейському суді

Станом на 31.12.2022 Україна займала третє місце серед держав – членів Ради Європи за кількістю справ, які перебували на розгляді в Європейському суді. Зокрема, до Європейського суду надійшло загалом 74 650 справ проти держав – сторін Конвенції, з них 10 400 справ – проти України, що складає 13,9 % від загальної кількості справ (див. Діаграму 1). У 2021 році частка справ проти України складала 16,2 % від загальної кількості справ, які перебували на розгляді у Європейському суді.



Скарги заявників на порушення статей Конвенції, які надходили на опрацювання у 2022 році, стосувались, зокрема системних та структурних проблем, констатованих Європейським судом у низці рішень проти України:

- надмірної тривалості проваджень у цивільних і кримінальних справах;
- неналежних матеріально-побутових умов тримання осіб, які перебувають в установах попереднього ув'язнення або виконання покарань, та під час перевезень, а також ненадання таким особам належної медичної допомоги;
- відсутності передбаченого законодавством ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку зі скаргами на неналежні умови тримання під вартою та надмірну тривалість проваджень;
- недоліків законодавства у зв'язку із тим, що покарання у виді довічного позбавлення волі не підлягає скороченню;
- недоліків законодавства та адміністративної практики державних органів, які призводять до тривалого, незаконного та/або необґрунтованого тримання особи під вартою без належної законної підстави;
- недоліків законодавства та судової практики, що унеможливають реалізацію заявниками свого права на відшкодування шкоди за незаконне застосування до них запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;
- недоліків законодавства та судової практики, які призводять до незаконного втручання у право на мирне володіння майном.

Крім цього, у 2022 році опрацьовувалися скарги заявників, які порушували складні питання застосування Конвенції, зокрема щодо:

- порушення права особи на життя з огляду на недотримання державою свого позитивного обов'язку за статтею 2 Конвенції щодо проведення ефективного розслідування низки випадків замахів на життя;

- незаконність затримання заявника з огляду на відсутність існування обґрунтованих підстав можливої втечі з метою ухилення від кримінальної відповідальності;

- порушення принципу презумпції невинуватості особи з огляду на допис високопосадової особи правоохоронного органу у соціальній мережі, який за твердженням заявника, становив констатацію факту вчинення ним злочину;

- порушення презумпції невинуватості внаслідок дій високопосадових представників правоохоронних органів з огляду на розповсюдження в публічному просторі інформації про деталі досудового розслідування;

- порушення права на повагу до приватного життя в частині права на захист репутації заявника;

- незабезпечення державою обов'язку щодо захисту права заявника на мирне володіння майном та відсутність у законодавстві України правового механізму відшкодування шкоди, завданої терористичним актом;

- порушення прав осіб на повагу до приватного і сімейного життя та заборону дискримінації з огляду на те, що конкурс до Верховного Суду, який було створено в результаті законодавчої реформи 2016 року, було проведено у непередбачуваний спосіб з огляду на нібито незаконні та суперечливі рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів, зокрема, на різницю у поводженні щодо інших кандидатів, які не отримали мінімальну оцінку за письмове практичне завдання, але були допущені до наступного етапу конкурсу. Також порушення права на ефективний засіб правового захисту у зв'язку з тривалим відстороненням особи від виконання суддівських обов'язків.

Після вивчення фактів та обставин справ про порушення положень Конвенції, а також беручи до уваги інформацію, надану органами державної влади, причетними до порушень, у 2022 році Уповноваженим було підготовлено та направлено до Європейського суду 201 правову позицію.

З них у 118 справах до Європейського суду були направлені зауваження, додаткові зауваження та коментарі Уряду України; 57 коментарів на вимоги заявників щодо справедливої сатисфакції; 11 відповідей на запити Європейського суду в порядку Правила 54 Регламенту Європейського суду; 5 відповідей на вказівки Європейського суду вжити тимчасових заходів в порядку Правила 39 Регламенту Європейського суду; 5 позицій Уряду України як третьої сторони у справі; 4 коментарі щодо передачі справ на розгляд комітету у складі трьох суддів та 1 клопотання щодо передачі справи на розгляд Великої палати.

У 2022 році Європейським судом було винесено 66 ухвал щодо неприйнятності чи вилучення заяв з реєстру справ Європейського суду, зокрема:

- 36 ухвал про неприйнятність заяв, серед яких 31 заява визнана явно необґрунтованою, 2 заяви становили зловживання правом на звернення до Європейського суду, 1 заява вказувала, що заявник не зазнав істотної шкоди, 1 заява визнана непринятною у зв'язку з відсутністю порушень положень Конвенції, та 1 заява визнана непринятною у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту;

- 30 ухвал про вилучення заяв з реєстру справ Європейського суду у зв'язку з припиненням листування або у зв'язку зі смертю заявника за відсутності спадкоємців, які б підтримали заяву.

II. Щодо координації і звітування Комітету міністрів Ради Європи стосовно виконання Україною рішень Європейського суду

Щодо координації виконання рішень Європейського суду

Відповідно до статті 46 Конвенції рішення Європейського суду є обов'язковими для виконання. Обов'язковість виконання рішень Європейського суду державними органами України визначена також у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі – Закон України), який було ухвалено 23.02.2006.

Рішенням Європейського суду в розумінні Закону України є: а) остаточне рішення Європейського суду з прав людини у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції; б) остаточне рішення Європейського суду з прав людини щодо справедливої сатисфакції у справі проти України; в) рішення Європейського суду з прав людини щодо дружнього врегулювання у справі проти України; г) рішення Європейського суду з прав людини про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України.

Виконанням рішення Європейського суду відповідно до Закону України є виплата стягувачеві відшкодування, вжиття додаткових заходів індивідуального та заходів загального характеру.

Виплата стягувачеві відшкодування є складовою частиною заходів індивідуального характеру, проте не обмежується лише цим. Додаткові заходи індивідуального характеру спрямовані на відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який заявник мав до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*), шляхом повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі, або повторного розгляду справи адміністративним органом.

Такими додатковими заходами індивідуального характеру можуть бути: виконання рішення національного суду; проведення повторного ефективного розслідування; негайне звільнення особи з-під варти, якщо Європейський суд

визнав таке тримання під вартою незаконним; поновлення на роботі незаконно звільненого працівника, тощо.

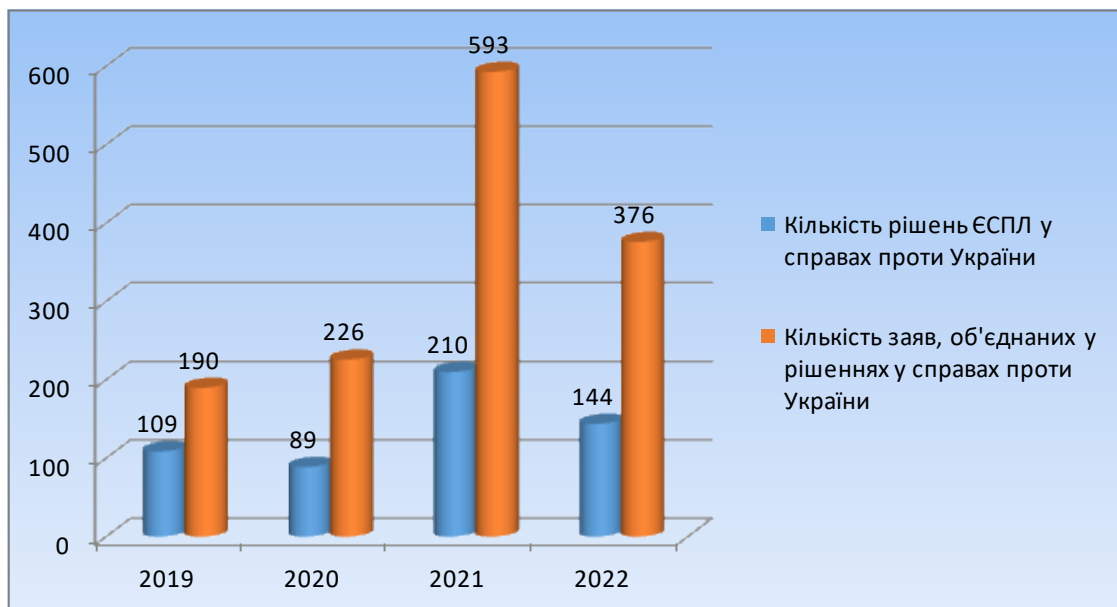
Заходи загального характеру вживаються з метою забезпечення дотримання державою положень Конвенції, порушення яких встановлене рішенням, забезпечення усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого Європейським судом порушення, а також усунення підстави для надходження до Європейського суду заяв проти України, спричинених проблемою, що вже була предметом розгляду в Європейському суді.

Такими заходами є: внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування; внесення змін до адміністративної практики; забезпечення юридичної експертизи законопроектів; забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики Європейського суду працівників державних органів, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням.

У 2022 році Європейським судом було ухвалено 143 рішення у справах проти України, з яких у 129 рішеннях Європейський суд констатував порушення положень Конвенції та присудив заявникам виплату відшкодування, у 13 рішеннях Європейський суд констатував порушення положень Конвенції, однак не присудив заявникам виплату відшкодування, у 1 рішенні Європейський суд констатував порушення положень Конвенції, однак відклав розгляд питання щодо призначення відшкодування. У цих рішеннях Європейський суд об'єднав 376 заяв у справах, поданих проти України.

Інформація щодо кількості ухвалених Європейським судом рішень та кількості об'єднаних у них заяв у справах проти України у розрізі 2019-2022 років наведено у Діаграмі 2.

Діаграма 2



Основними проблемами, які призвели до констатації Європейським судом порушень Україною положень Конвенції у 2022 році, були, серед іншого: надмірна тривалість цивільних та кримінальних проваджень, неналежні умови тримання під вартою, незаконне втручання у право на мирне володіння майном, нескоротність покарання у виді довічного позбавлення волі та небезсторонність суду з огляду на відсутність сторони обвинувачення під час провадження у справі про адміністративне правопорушення.

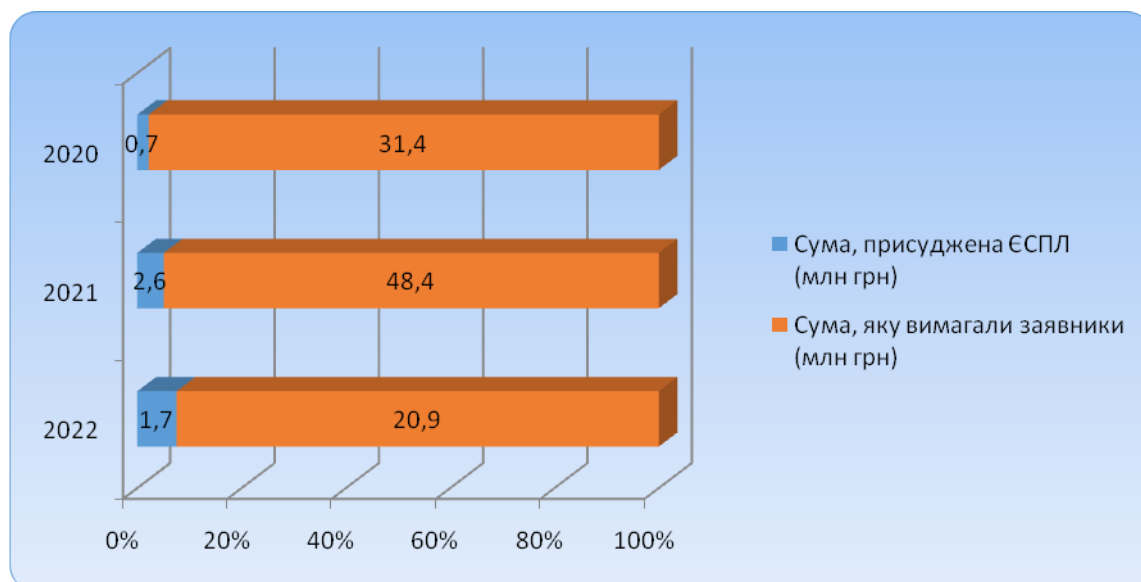
Відповідно до статті 35 Конвенції Європейський суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, подану відповідно до статті 34 Конвенції, якщо він вважає: що ця заява є несумісною з положеннями Конвенції або Протоколів до неї, явно необгрунтованою або є зловживанням правом на подання заяви; або що заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і Протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті.

Щодо заходів індивідуального характеру

У рішеннях Європейського суду, в яких було констатовано порушення Україною положень Конвенції, заявники вимагали компенсацію на загальну суму близько 879 408 003,60 гривень. Після розгляду справ з урахуванням позицій Уряду Європейським судом було зобов'язано Україну сплатити близько 70 374 066,00 гривень. Отже, Європейським судом було відхилено вимоги заявників на суму 809 033 937,6 грн, що складає 92%.

Кількісні показники щодо сум відшкодування, які вимагали заявники, та сум відшкодування, присуджених Європейським судом у рішеннях у справах проти України у розрізі 2020-2022 років наведено у Діаграмі 3.

Діаграма 3



У 2022 році на здійснення платежів, пов'язаних із вжиттям заходів на виконання рішень Європейського суду, прийнятих за наслідками розгляду

справ проти України, з державного бюджету України було сплачено кошти у сумі 66 029 648,27 гривень.

Окрім виплати відшкодування та для забезпечення вжиття додаткових заходів індивідуального характеру, а також відповідно до рекомендації КМ РЄ від 19.01.2000 № R(2000)2 «Щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини» у кожному рішенні у справі проти України Уповноважений повідомляє заявників та/або їх представників про право на відновлення попереднього юридичного стану, який заявники мали до порушення Конвенції.

Також про ухвалені Європейським судом у 2022 році рішення та констатовані ним порушення, і про необхідні для вжиття заходи індивідуального та загального характеру Уповноважений повідомляє всі причетні державні органи.

До прикладу, у справах, в яких констатовано порушення матеріального та/або процесуального аспектів статей 2 і 3 Конвенції стосовно непроведення ефективного розслідування обставин смерті та/чи катування або неналежного чи такого, що принижує гідність поведження чи покарання, Уповноважений інформував Державне бюро розслідувань, Офіс Генерального прокурора, Національну поліцію України та Міністерство внутрішніх справ України про необхідність та важливість проведення ефективного розслідування за скаргами заявників.

З метою вжиття додаткових заходів індивідуального характеру, зокрема, забезпечення ефективного розслідування фактів катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поведження або покарання, у 2022 році було продовжено роботу над розробленням порядку взаємодії органів прокуратури, Державного бюро розслідувань і Уповноваженого.

Одним із завдань такої взаємодії є своєчасна і повна підготовка документів та інформації, необхідних для забезпечення належного представництва України в Європейському суді, виконання його рішень та інформування КМ РЄ про хід їх виконання.

Щодо заходів загального характеру

З метою забезпечення вжиття заходів загального характеру для виконання рішень Європейського суду у 2022 році було прийнято низку змін до національного законодавства, які стосуються, серед іншого, вирішення системних проблем, констатованих у рішеннях Європейського суду (див. **таблицю 2**).

Таблиця 2

Рішення/група справ та констатоване порушення	Вжиті заходи загального характеру
<p><i>«Каверзін/Афанасьєв/Белоусов проти України»</i> (жорстоке поводження з особами, які перебувають під контролем держави (у місцях попереднього ув'язнення або в установах виконання покарань) та неефективністю розслідування правоохоронними органами скарг на таке поводження)</p>	<p>Прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за катування», розроблений на виконання підпунктів 3, 6 пункту 6 Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 № 1393 (Закон № 2812-IX від 01.12.2022).</p> <p>Цей Закон спрямований на приведення у відповідність положень Кримінального кодексу України до положень Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують гідність видів поводження та покарання. Зокрема, стаття 127 Кримінального кодексу України викладена у новій редакції, в якій встановлено, що катування – будь-яке умисне діяння, спрямоване на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання, вчинене з метою примусити її чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати інформацію чи зізнання, або з метою покарати її чи іншу особу за дії, вчинені нею або іншою особою чи у вчиненні яких вона або інша особа підозрюється, або з метою залякування її або інших осіб. Частина 3 статті 127 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність представників держави, у тому числі іноземної, за вчинення катувань. Крім того, звільнення від кримінальної відповідальності не застосовується у разі вчинення катувань представником держави, зокрема, що звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності не застосовується за вчинення катувань, вчинених представниками держави.</p>
<p><i>«Сукачов проти України», «Невмержиський/Яковенко/Мельник проти України»</i> (щодо неналежних матеріально-побутових умов тримання осіб, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення або в установах виконання покарань, та відсутності передбаченого законодавством ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку із такими</p>	<p>Схвалено Стратегію реформування пенітенціарної системи до 2026 року та затверджено Операційний план її реалізації у 2022-2024 роках, які спрямовані на вирішення проблеми неналежних умов тримання під вартою в установах попереднього ув'язнення та виконання покарань (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 № 1153-р).</p> <p>Однією зі стратегічних цілей Стратегії є «Створення належних умов тримання засуджених та осіб, узятих під варту», яка спрямована на створення гуманного середовища, безпечності тримання,</p>

<p>скаргами)</p>	<p>забезпечення прав засуджених та осіб, узятих під варту, приведення матеріально-технічного забезпечення установ виконання покарань та слідчих ізоляторів і умов тримання до вимог національного законодавства та міжнародно-правових актів.</p> <p>Завданнями з реалізації цієї стратегічної цілі є: приведення у відповідність з міжнародними стандартами матеріально-побутових та санітарно-гігієнічних умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту; відновлення та оновлення інфраструктури установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, що розташовані на підконтрольних територіях; створення механізму, спрямованого на поновлення прав засуджених та осіб, взятих під варту, у зв'язку з неналежними умовами тримання; поступовий перехід від системи колективного до блочного (маломісного) тримання; створення модельної пенітенціарної установи.</p> <p>Одним із головних завдань Операційного плану до Стратегії є приведення у відповідність з міжнародними стандартами матеріально-побутових та санітарно-гігієнічних умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту.</p>
<p><i>«Петухов проти України (№ 2)»</i> (щодо відсутності у законодавстві можливості для засуджених до довічного позбавлення волі задоволення їхніх клопотань про перегляд покарань у виді довічного позбавлення волі);</p> <p><i>«Харченко/Чанєв/Куц проти України»</i> (щодо порушення прав на свободу та особисту недоторканність, зокрема у зв'язку із відсутністю обґрунтування продовження тримання під вартою, надмірною тривалістю застосування такого запобіжного заходу, а також у зв'язку з надмірною тривалістю судового перегляду щодо тримання під вартою);</p> <p><i>«Василь Іващенко проти України»</i> та <i>«Найдьон проти України»</i> (щодо ненадання національними судами ефективного доступу до документів, необхідних для</p>	<p>Прийнято Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини» та Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини», проекти яких було розроблено Міністерством юстиції України (Закони від 18.10.2022 № 2690-IX та № 2689-IX відповідно).</p> <p>Вказаними Законами було внесено зміни:</p> <ul style="list-style-type: none"> - До статті 82 Кримінального кодексу України, відповідно до яких визначено, що невідбута частина покарання у виді обмеження, позбавлення волі або покарання у виді довічного позбавлення волі можуть бути замінені судом більш м'яким покаранням, строк якого обчислюється з дня заміни невідбутої частини покарання або покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким. <p>Покарання у виді довічного позбавлення волі може бути замінено на покарання у виді позбавлення волі строком від п'ятнадцяти до двадцяти років, якщо засуджений відбув не менше п'ятнадцяти років призначеного судом покарання.</p> <ul style="list-style-type: none"> - До частини другої статті 31 Кримінального

<p>обґрунтування заяви до Європейського суду);</p> <p><i>«Веніамін Тимошенко проти України»</i> (щодо порушення права людини на страйк)</p>	<p>процесуального кодексу України, згідно з якими визначено, що клопотання (подання) про вирішення питання щодо заміни покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі на певний строк розглядається колегіально судом у складі трьох суддів.</p> <p>Також було внесено й інші зміни, серед іншого:</p> <ul style="list-style-type: none"> - До статті 176 Кримінального процесуального кодексу України, відповідно до яких запобіжні заходи можуть застосовуватися слідчим суддею до початку підготовчого судового засідання. - До частини третьої статті 331 Кримінального процесуального кодексу України, якими виключено положення, які надавали повноваження суду за відсутності клопотань розглядати питання щодо доцільності застосування запобіжного заходу. - До частини сьомої статті 151 Кримінально-виконавчого кодексу України, відповідно до яких визначено, що засудженим до довічного позбавлення волі може бути подано клопотання про його помилування після відбуття ним не менше п'ятнадцяти років призначеного покарання. <p>Крім того, доповнено Кримінально процесуальний кодекс України новою статтею 533¹, яка визначає, що виправданий, засуджений, особа, стосовно якої застосовано примусові заходи медичного чи виховного характеру, потерпілий, представник юридичної особи, їх захисники та законні представники мають право звернутися із заявою про ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, учасниками в якому вони були, до суду, в якому зберігаються такі матеріали.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Статтю 18 Закону України «Про транспорт» викладено в новій редакції, якою визначено, що страйк на підприємствах транспорту застосовується відповідно до Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)».
---	---

Також у 2022 році Уповноваженим було підготовлено та надіслано щоквартальні подання Кабінету Міністрів України, аналітичні огляди для Верховного Суду та пропозиції для врахування під час підготовки законопроектів до Верховної Ради України. Вказані документи містять інформацію про констатовані порушення у рішеннях Європейського суду у справах проти України, заходи, яких необхідно вжити для їх вирішення, та перелік державних органів, до чиєї компетенції належить вжиття тих чи інших заходів.

Крім того, Уповноваженим було продовжено здійснення перекладів рішень Європейського суду у справах проти України українською мовою, які публікуються у щотижневому офіційному виданні нормативно-правових актів

«Офіційний вісник України», розміщуються на офіційному сайті Міністерства юстиції України (<https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini>) та на офіційному сайті Європейського суду HUDOC (<https://hudoc.echr.coe.int/eng>). Також продовжує функціонувати україномовна версія сайту HUDOC.

Процес виконання рішення Європейського суду має комплексний характер, складається з низки послідовних заходів, до виконання яких залучаються різні органи державної влади, причетні до порушення, та може бути достатньо тривалим у часі у зв'язку із необхідністю внесення змін до чинного законодавства, покращенням адміністративної та судової практики.

Станом на березень 2023 року пріоритетними для вирішення залишаються, перш за все, такі системні проблеми, констатовані у рішеннях Європейського суду, які потребують активної співпраці усіх гілок влади – законодавчої, виконавчої та судової:

- невиконання та/або тривале виконання рішень національних судів (пілотне рішення «Юрій Миколайович Іванов проти України» та «Жовнер/Бурмич проти України»);

- неналежні матеріально-побутові умови тримання осіб, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення або в установах виконання покарань, та відсутність передбаченого законодавством ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку із такими скаргами (пілотне рішення «Сукачов проти України» та група справ «Невмержицький/Яковенко/Мельник проти України»);

- надмірна тривалість проваджень у цивільних, кримінальних і адміністративних справах (група справ «Меріт/Науменко проти України»);

- жорстоке поводження з особами, які перебувають під контролем держави (у місцях попереднього ув'язнення або в установах виконання покарань) та неефективне розслідування правоохоронними органами скарг на таке поводження (група справ «Каверзін/Афанасьєв/Белоусов проти України»);

- відсутність обґрунтування продовження тримання під вартою, надмірна тривалість застосування такого запобіжного заходу, а також надмірна тривалість судового перегляду щодо тримання під вартою (група справ «Ігнатов/Чанєв/Харченко проти України»);

- порушення права на життя внаслідок відсутності ефективного розслідування обставин смерті (група справ «Хайло проти України»).

Щодо звітування Комітету міністрів Ради Європи з питань виконання Україною рішень Європейського суду

Відповідно до статті 46 Конвенції остаточні рішення Європейського суду передаються КМ РЄ, який здійснює нагляд за їх виконанням.

Незважаючи на повномасштабну війну, яку розпочала росія на території України 24.02.2022, Уповноваженим було продовжено роботу щодо звітування

про хід виконання рішень Європейського суду, ухвалених у справах проти України, які перебувають під наглядом КМ РЄ.

Зокрема, з метою звітування на 1428-му черговому (ДН) засіданні КМ РЄ, яке відбулось 08-09 березня 2022 року, Уповноваженим було підготовлено та надіслано до КМ РЄ інформацію про стан виконання рішень Європейського суду у справі «Гонгадзе проти України» (заява № 34056/02), групі справ «Федорченко та Лозенко проти України» (заява № 387/03), групі справ «Каверзін/Афанасьєв/Белоусов проти України» (заява № 23893/03), групі справ «Юрій Миколайович Іванов проти України» та «Жовнер/Бурмич проти України» (заява № 40450/04). Проте у зв'язку із повномасштабним вторгненням росії на територію України, КМ РЄ відклав розгляд цих справ та участь України у засіданнях загалом.

Водночас Уповноважений продовжив повідомляти КМ РЄ про стан функціонування судової системи, ситуацію в установах виконання покарань та попереднього ув'язнення, зміни у кримінально - процесуальному законодавстві під час війни.

Зважаючи на це під час засідань головуєчими КМ РЄ неодноразово підкреслювалося, що Україна продовжує виконувати свої зобов'язання перед Радою Європи відповідно до статті 46 Конвенції.

Також Уповноважений безпосередньо взяв участь у щоквартальному 1451-му черговому (ДН) засіданні, яке відбулося 06-08 грудня 2022 року, на якому, серед іншого, розглядався стан виконання рішень Європейського суду у групах справ «Зеленчук і Цицюра проти України» (заява № 846/16) та «Левчук проти України» (заява № 17496/19). Переклад українською мовою рішень, ухвалених на засіданнях КМ РЄ, щодо виконання рішень Європейського суду у справах проти України публікується на офіційному сайті Міністерства юстиції України (<https://minjust.gov.ua/m/rishennya-komitetu-ministriv-radi-evropi-pro-vikonannya-rishen-evropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-u-spravah-schodo-ukraini-6224>).

Загалом Уповноваженим у 2022 році було підготовлено 62 плани/звіти Уряду України з метою забезпечення звітування перед КМ РЄ про стан виконання рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України.

За результатами розгляду інформації, наданої Урядом України за 2022 рік, резолюціями КМ РЄ **припинено нагляд** за виконанням 67 рішень Європейського суду у справах проти України, з них 16 справ є керівними, а саме: «*Стецов проти України*» (заява № 5170/15), «*Алієв проти України*» (заява № 78228/14), «*Євдокімов проти України*» (заява № 24635/14), «*Береза проти України*» (заява № 67800/12), «*Дедеш проти України*» (заява № 50705/13), «*Трет'як проти України*» (заява № 16215/15), «*Мякотін проти України*» (заява № 29389/09), «*Релігійна громада Свідків Єгови Тернівського району міста Кривого Рогу проти України*» (заява № 21477/10), «*Жердєв проти України*» (№ 34015/07), «*Рудніченко проти України*» (заява № 2775/07),

«Свято-Михайлівська парафія проти України» (заява № 77703/01), «Бочан проти України (№ 2)» (заява № 22251/08), «Джаксистербергенів проти України» (заява № 12343/10), «Церква села Сосулівка проти України» (заява № 37878/02), «Васильчук проти України» (заява № 24402/07), «Луценко проти України (№2)» (заява № 29334/11).

Основні вирішені проблеми, які були констатовані Європейським судом у зазначених справах, додаються у **таблиці 3**.

Таблиця 3

Рішення Європейського суду	Вирішена проблема, констатована у рішенні
«Жердєв проти України», № 34015/07	Вирішення проблеми неналежного поводження із неповнолітніми особами в ізоляторах тимчасового тримання (далі – ІТТ): Правилами внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 02.12.2008 № 638, передбачено, що особи, які тримаються в ІТТ, користуються власним одягом і взуттям; статтею 43 Закону України «Про Національну поліцію» заборонено застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до малолітніх осіб, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо; впроваджено інформаційну підсистему «Custody records» в усіх ІТТ областей і м. Києві з метою запобігання незаконному затриманню та вдосконаленню системи захисту осіб від тортур і жорстокого поводження тощо.
«Мякотін проти України», № 29389/09	Вирішення проблеми застосування конфіскації як непропорційного виду адміністративного стягнення за порушення митних правил: прийнято Рішення Конституційного Суду України від 21.07.2021 № 3-р(П)/2021, яким визнано неконституційним положення абзацу другого статті 471 Митного кодексу України (щодо конфіскації товарів, переміщення яких через митний кордон України заборонено або обмежено законодавством України); сформована судова практика щодо вирішення питання пропорційності адміністративного стягнення та шкодою від адміністративного правопорушення тощо.
«Рудніченко проти України», № 2775/07	Вирішення проблеми незабезпеченням безсторонності суду та обмеження права на допит свідка: чинний Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає гарантії забезпечення безсторонності суду; стаття 42 зазначеного кодексу встановлює право обвинуваченого брати участь під час судового розгляду у допиті свідка обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; сформована судова практика щодо забезпечення права на безсторонність суду.
«Алієв проти України»,	Вирішення проблеми безпідставного скасування посвідки на постійне проживання на території України та видворення з України:

№ 78228/14	<p>прийнято новий Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 № 3773-VI, який не містить положень про видворення особи за грубе порушення законодавства про статус іноземців; стаття 30 зазначеного Закону передбачає, що примусово видворити з України іноземця та особу без громадянства, якщо вони не виконали в установленій строк без поважних причин рішення про примусове повернення або якщо є обґрунтовані підстави вважати, що іноземець або особа без громадянства ухилятимуться від виконання такого рішення, крім випадків затримання іноземця або особи без громадянства за незаконне перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України та їх передачі прикордонним органам суміжної держави, може бути здійснено лише на підставі рішення адміністративного суду; Постановою Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 року № 321 затверджено Порядок оформлення, видачі, обміну, скасування, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсною та знищення посвідки на постійне проживання; сформовано судову практику щодо оскарження рішення про скасування посвідки на постійне проживання на території України тощо.</p>
« <i>Стецов проти України</i> », № 5170/15	<p>Вирішення проблеми обмеження права на виїзд за межі країни у зв'язку з непогашенням заборгованості за рішенням суду: внесено зміни до статті 441 Цивільного процесуального кодексу України, відповідно до якої суд може скасувати тимчасове обмеження фізичної особи у праві виїзду за межі України за вмотивованою заявою боржника; відмова у скасуванні тимчасового обмеження фізичної особи у праві виїзду за межі України не перешкоджає повторному зверненню з такою самою заявою у разі виникнення нових обставин, що обґрунтовують необхідність скасування тимчасового обмеження фізичної особи у праві виїзду за межі України.</p>
« <i>Бочан проти України (№ 2)</i> », № 22251/08	<p>Вирішення проблеми неправильного тлумачення висновків Європейського суду Верховним Судом України (порушення мало місце у 2008 році) при розгляді справи за виключним обставинами: сформована належна судова практика, що підтверджено у Моніторингу судових рішень Великої Палати Верховного Суду, ухвалених червня 2019 року по серпень 2020 року, в аспекті виконання рішень Європейського суду у справах «<i>Бочан проти України (№ 2)</i>», «<i>Яременко проти України (№ 2)</i>», «<i>Шабельник проти України (№ 2)</i>», проведеному Проектом Ради Європи «Подальша підтримка виконання Україною рішень у контексті статті 6 Європейської конвенції з прав людини».</p>
« <i>Луценко проти України (№2)</i> », № 29334/11	<p>Вирішення проблеми тримання підозрюваних/обвинувачених у металевих клітках під час судового розгляду: вилучення металевих загороджень в більшості судів; встановлення скляних конструкцій у частині судів; зміна судової практики (у частині національних судів, в яких металеві загородження не були демонтовані або наявні скляні конструкції, судді задовольняли клопотання підозрюваних/обвинувачених, їх захисників щодо перебування за межами таких загороджень під час судового розгляду.</p>

Загалом з часу набуття чинності для України Конвенції, тобто з 11.09.1997 до 31.12.2022 (25 років), КМ РЄ було припинено нагляд за виконанням 1271 рішення Європейського суду у справах проти України.

Водночас станом на 31.12.2022 на контролі (є невиконаними) КМ РЄ перебувало 707 рішень, серед них варто відзначити групи справ, які потребують комплексного підходу для вирішення проблем, констатованих Європейським судом:

- невиконання рішень національних судів (група справ *«Юрій Миколайович Іванов проти України»* та *«Жовнер/Бурмич проти України»* (більше 25 рішень, а також 12 148 заяв, які були виключені з реєстру Європейського суду та передані КМ РЄ для подальшого нагляду в контексті вжиття заходів загального характеру), яка перебуває під посиленням наглядом КМ РЄ з 2004 року);

- жорстоке поводження з особами, які перебувають під контролем держави (у місцях попереднього ув'язнення або в установах виконання покарань) та неефективність розслідування правоохоронними органами скарг на таке поводження представників державних органів (групи справ *«Каверзін/Афанасьєв/Белоусов проти України»* (більше 90 рішень), які перебувають під посиленням контролем КМ РЄ з 2005 року);

- неналежні матеріально-побутові умови тримання осіб, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення або в установах виконання покарань, та відсутність передбаченого законодавством ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку із такими скаргами (справа *«Сукачов проти України»* та групи справ *«Невмержицький/Яковенко/Мельник проти України»* (більше 70 рішень), які перебувають під посиленням контролем КМ РЄ з 2005 року);

- проблема надання неналежної медичної допомоги в установах виконання покарань та попереднього ув'язнення (групи справ *«Кац/Логвиненко/Ісаєв проти України»*, (більше 15 рішень), які перебувають під посиленням наглядом КМ РЄ з 2009 року);

- тривале, незаконне та/або необґрунтоване тримання особи під вартою без належної законної підстави та відсутність можливості реалізації заявниками свого права на відшкодування шкоди за незаконне застосування до них запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (група справ *«Ігнатов проти України»*, (більше 60 рішень), яка перебуває під посиленням наглядом КМ РЄ з 2011 року);

- надмірна тривалість проваджень у цивільних, кримінальних і адміністративних справах (групи справ *«Меріт/Світлана Науменко проти України»*, (більше 110 рішень), які перебувають під посиленням наглядом КМ РЄ з 2004 року);

- проблеми, пов'язані з незалежністю та неупередженістю судової влади (група справ *«Олександр Волков проти України»*, заява № 21722/11, яка перебуває під посиленням наглядом КМ РЄ з 2013 року) тощо.

Виконання рішень Європейського суду безпосередньо залежить від вжиття заходів загального характеру усіма органами державної влади у співпраці з Уповноваженим.

Належне, зокрема своєчасне та повне звітування КМ РЄ про хід виконання рішень Європейського суду Україною сприяє зміцненню діалогу та співпраці між Урядом України та Радою Європи.

Зокрема, це знаходить своє втілення у посиленні надання Радою Європи міжнародної технічної допомоги, результатом якої є, зокрема, ухвалення КМ РЄ 14.12.2022 нового Плану дій для України «Стійкість. Відновлення. Відбудова» на період 2023-2026 років.

План дій передбачає бюджет у 50 мільйонів євро, серед іншого, на заходи для сприяння повному виконанню рішень Європейського суду проти України з особливим акцентом на справах, що перебувають під процедурою посиленого нагляду, зокрема шляхом посилення спроможності Уповноваженого/Міністерства юстиції України координувати виконання рішень Європейського суду, а також ролі Верховної Ради України в удосконаленні існуючих механізмів парламентського контролю за виконанням рішень Європейського суду.

III. Щодо здійснення експертизи проєктів нормативно-правових актів

На виконання вимог статті 19 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV у період з 03.01.2022 до 30.12.2022 здійснено юридичну експертизу 4654 проєктів актів та відомчих нормативно-правових актів на відповідність положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколам до неї, з них: 2628 – проєктів нормативно-правових актів, які опрацьовуються відповідно до вимог Регламенту Кабінету Міністрів (законів, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України, Указів Президента України); 1923 – нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади, що підлягають державній реєстрації відповідно до постанови Кабінету Міністрів України 28.12.1998 р. № 731 «Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади». Також було здійснено експертизу 81 нормативно-правових актів та їх проєктів з грифом ДСК та 22 нормативно-правових актів та їх проєктів які мають ступінь секретності «Цілом таємно», «Таємно».

За результатами проведеної експертизи було виявлено невідповідність положенням Конвенції у 113 актах. З метою попередження запобігання порушень Конвенції було надано відповідні висновки про невідповідність положенням Конвенції, з яких: 47 – не відповідає, 59 – із застереженням, зокрема щодо недопущення можливості виникнення аналогічної проблеми, яку виявив Європейський суд з прав людини у справі «Бурмич та інші проти України» тощо та 7– доопрацьовано розробниками в робочому порядку.

Протягом 2022 року Уповноважений також взяв участь у публічних обговореннях, круглих столах за участю експертного середовища та на постійній основі участь в комітетах та інших структурних підрозділах Ради Європи, які стосувались процедурних аспектів розгляду Європейським судом справ проти України, а також в межах повноважень участь у робочих зустрічах з посадовими особами Європейського суду та Ради Європи, під час яких, серед іншого, проводилася робота із захисту інтересів та позиції України щодо протидії зусиллям російської федерації та притягнення її до міжнародно-правової відповідальності за скоєні злочини та порушення прав людини внаслідок широкомасштабного вторгнення в Україну.

Зокрема, у 2022 році Уповноважений взяв участь у таких заходах:

- щорічній зустрічі Уповноважених у справах Європейського суду з прав людини з метою вирішення поточних питань, пов'язаних із представництвом України в Європейському суді;

- 97-му засіданні Керівного комітету з прав людини Ради Європи (CDDH) щодо розгляду Європейським судом міждержавних справ України проти росії;

- міжнародній науковій конференції «Завтра настає сьогодні: контури майбутніх міжнародних відносин», зокрема у дискусійному майданчику «Сила міжнародного права: справедливість у рішучості»;

- круглому столі «25 років імплементації Європейської конвенції з прав людини: досягнення та майбутні виклики (судовий вимір)»;

- інформаційно-просвітницькому заході «Освітній марафон» з виступом на тему «Порушення та захист прав людини – європейська судова практика. Про злочини російської федерації проти України».

**Уповноважений у справах
Європейського суду з прав людини**

Маргарита СОКОРЕНКО